Downloaded from UvA-DARE, the institutional repository of the University of Amsterdam (UvA)
http://dare.uva.nl/document/97084

File ID	97084
Filename	Hoofdstuk 2 'Kunt gij ontkennen, dat Indië zich nu verheugt in zegeningen, welke het Nederlandsche bestuur heeft gebracht?' (1906-1913)

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type	Dissertation
Title	Mijn aardse leven vol moeite en strijd : Raden Mas Noto Soeroto, Javaan, dichter, politicus, 1888-1951
Author	R.B. Karels
Faculty	Faculty of Humanities
Year	2008
Pages	314

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:
http://dare.uva.nl/record/261626

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (http://dare.uva.nl)

2

'KUNT GIJ ONTKENNEN, DAT INDIË ZICH NU VERHEUGT IN ZEGENINGEN, WELKE HET NEDERLANDSCHE BESTUUR HEEFT GEBRACHT?' (1906 –1913)

Student en journalist

Na zijn aankomst in Nederland met het stoomschip de Ophir van de Koninklijke Rotterdamsche Lloyd in augustus 1906, woont Noto Soeroto aanvankelijk in een kosthuis bij S. Bouman Fzn. te Leiden, Hoogewoerd 41a. Aan de Schelpenkade 2 in dezelfde stad woont al sedert 1905 zijn broer Noto Kworo die geneeskunde studeert. Twee andere broers zullen nog volgen. Gondowinoto, die net als Noto Soeroto zich wil inschrijven aan de juridische faculteit in Leiden, arriveert in september 1907 en Noto Diningrat, die van plan is bouwkunde in Delft te studeren, komt in de zomer van 1908 in Nederland aan.

Eind februari 1908 verhuist Noto Soeroto naar Den Haag. Aanvankelijk woont hij in de Columbusstraat 81, maar verhuist al binnen het jaar naar de Daguerrestraat 136. Hier wonen de vier broers samen van begin 1909 tot het eind van 1910.[1]

Om academische examens aan de Leidse rechtenfaculteit af te kunnen leggen, zal Noto Soeroto eerst een tweejarige opleiding voor het staatsexamen Latijn en Grieks moeten volgen. Hij vraagt zijn vader advies over de vraag of hij zich met ingang van het academisch jaar in 1906 direct als rechtenstudent zal inschrijven of dat hij eerst het staatsexamen zal doen. Noto Dirodjo adviseert hem het laatste in een brief vol vaderlijke raad over gezondheid, soberheid, beleefdheid en vooral zuinigheid. Hij kent zijn achttienjarige zoon op dit laatste gebied blijkbaar goed. Het is een steeds terugkerend thema bij Noto Dirodjo om zijn zoons op het hart te drukken zich als ware priyayi's (de elite: geboorteadel en de inlandse bestuurders) te gedragen en hard te studeren. Op afstand geeft hij hun zelfs les in het Javaans door middel van vertaalopdrachten die hij gecorrigeerd terugzendt.

Naar alle waarschijnlijkheid krijgen de jongens privaatlessen Grieks en Latijn van de classicus K.H.E. de Jong. Naast de kosten van f 20,- per maand voor deze lessen, ontvangen de broers elk f 125,- maandgeld van vader, soms een extra bedragje en van hun moeder af en toe een kistje met etenswaren. De kosten voor Noto Dirodjo zijn enorm. Bijna in elke brief aan zijn zoons maakt hij melding van zijn geldzorgen. Behalve de studie van de vier jongens, draagt hij ook de lasten voor de opleiding van zijn dochters Carolien en Kaida, die de opleiding tot onderwijzeres aan een 'normaalschool' bezoeken. In mei 1909 schrijft hij zijn zoon:

> Een ding wil ik je wel zeggen en d.i.: wij zijn geen millioennairs en ook geen tonnairs. […] Soeroto, ik raad je ten sterkste aan om voortaan geen bokkesprongen te maken. Denk erom, er zijn thuis nog veel broers die nog studeeren moeten en zusters en zusjes en tantes en nichten die nog veel nodig hebben. Afijn, in één woord: "zet de tering naar de nering" en wees zuinig. Eerstdaags vermoedelijk tegen einde van de vacantie gaan er van ons alweer twee naar Semarang, zoodat er weer negen zullen zijn, die bij de familie Koeken in de kost zijn.[2]

En natuurlijk is de voorzichtige en diplomatieke Noto Dirodjo ook bezorgd over Noto Soeroto's nevenactiviteiten als redacteur van het tijdschrift *Bandera Wolanda* (De Hollandse vlag). Hij

---

[1] Het Gemeentearchief Den Haag geeft als data: Columbusstraat 81 van 22-02-1908 tot 26-01-1909; Daguerrestraat 136 van 26-01-1909 tot 03-11-1910.

[2] Brief Noto Dirodjo aan Noto Soeroto, 24 mei 1909. Archief Noto Soeroto Den Haag.

wijst hem op voorhand op zijn verantwoordelijkheid en adviseert hem fatsoenlijk te handelen door niet te polemiseren en niet over politiek te schrijven. Hij heeft geen bezwaren tegen artikelen van historische of etnografische aard. Zeker niet wanneer hier ook een financiële beloning tegenover staat, maar uiteraard mag zijn studie er niet onder lijden. Al de maand erop klimt Noto Dirodjo in de pen om zijn zoon op niet mis te verstane wijze tot de orde te roepen. De aanleiding zijn krantenartikelen in de *Nieuwe Soerabaja courant* van respectievelijk 5 en 19 juni 1909, waarin standpunten van Noto Soeroto worden geciteerd die zijn vader zeer bezorgd maken en hem doen vrezen dat de studie langer zal duren dan nodig is. De berichtgeving van Nederland naar Indië blijkt efficiënt te werken. De *Nieuwe Soerabaja courant* had uit het Haagse blad *De nieuwe courant* van 4 en 18 april 1909 twee artikelen van de journalist-correspondent Maurits Wagenvoort besproken en becommentarieerd. Wagenvoort constateert hierin feodale gebruiken in de Vorstenlanden, zoals de uitbuiting van de bevolking door de vorsten. Als landeigenaars verpachten zij hun grond met bewoners en al tegen woekerwinsten aan schraapzuchtige landhuurders om zichzelf een lui leven te bezorgen, aldus Wagenvoort. Ook Noto Soeroto's weerwoord in de vorm van een ingezonden stuk in *De nieuwe courant*, waarin hij handhaving van de situatie bepleit, wordt door de *Nieuwe Soerabaja courant* verwerkt. De redactie verdedigt het standpunt van Wagenvoort. Het is deze berichtgeving die Noto Dirodjo onder ogen krijgt. Hij schrijft zijn zoon:

> Toevalligerwijs kreeg ik de Soerabaiasche Courant in handen, waarin voorkwam je weerlegging van het geschrijf van den Heer M. Wagenvoort.[1] Die courant heeft je in zekere zin ongelijk gegeven en schrijft dat die weerlegging van je niet juist is. Ook in De Locomotief kwam een stuk voor, waarin je eene lezing of iets van dien aard wilt houden, waarin je het geval zult aanhalen dat sommige Inlandsche ambtenaren niet naar behooren worden gewaardeerd en hun diensten niet genoeg naar waarde worden beloond, d.w.z. daar waar zij het Ridderkruis reeds hadden moeten ontvangen eenvoudig daarvan worden onthouden om de eenvoudige reden dat de Europeesche bestuursambtenaren het nog niet hebben. Is het bovenstaande niet waar, dan laat ik het daar, maar mocht het bovenstaande waar zijn, laat dat Soeroto. Zooiets zet meer kwaad bloed onder de Europeesche bestuursambtenaren en bovendien zullen zij dit waarschijnlijk denken of zeggen: "Daar heb je weer een Javaan, die pas komt kijken en die begint al tegen ons te schrijven." Je weet niet welke gevolgen of dat heeft. Het kan indirect voor ons onaangenaam zijn. Soeroto, er zijn nog maar zéér, zéér weinig Javanen, die ontwikkeld zijn en bovendien, wij vormen op dit oogenblik nog altijd het mindere in aantal, dus altijd de verliezende en verongelijkte partij. Wees met die dingen voorzichtig en liefst heb ik dat je dat courantengeschrijf laat varen en liever aan je studie gaat wijden dan je tijd verbeuzelen met krantengeschrijf.[2]

Maar Noto Soeroto slaat de raadgevingen van zijn vader in de wind en combineert de journalistiek en de studie. De eerste jaren staan de nevenwerkzaamheden het behalen van goede studieresultaten niet in de weg. Het toelatingsexamen in Grieks en Latijn legt hij met goed gevolg af in 1909 en begint daarna met enthousiasme aan de rechtenstudie en maakt een goede start.[3] Op 19 juni 1911 slaagt hij voor het kandidaatsexamen. De studie heeft hij tot dan toe weten te combineren met het redacteurschap van *Bandera Wolanda* en schrijfwerk voor de *Nieuwe Rotterdamsche courant* (*NRC*), *De Indische gids,* het *Indisch militair tijdschrift*, *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* en *Oedyånå Pårå*

---

[1] Noto Dirodjo vergist zich hier in de naam van de krant: het betreft de *Nieuwe Soerabaja courant.*
[2] Brief van Noto Dirodjo aan Noto Soeroto, 12 juni 1909. Archief Noto Soeroto Den Haag.
[3] Poeze 1986, p. 66.

Prajitnå. Tijdschrift voor den vooruitstrevenden Javaan. In totaal schrijft hij voor deze bladen ruim dertig artikelen. Bepaalde bijdragen weet hij in min of meer dezelfde vorm in verschillende tijdschriften te laten verschijnen. Het is een handige methode om aan geld te komen. Dezelfde stijl van werken zal hij later, wanneer hij bekend is als dichter, toepassen bij het plaatsen van dezelfde gedichten in verschillende tijdschriften.

Zijn eigenlijke journalistieke debuut valt in juni 1909, wanneer de *NRC* zijn artikel 'De defensie van Java met behulp van Javanen' plaatst. Het verschijnt ook in *Bandera Wolanda*. De bijdrage is een pleidooi om Javanen op te nemen in het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL). Noto Soeroto is van mening dat de verdediging van Java van groot nationaal belang is, aangezien 'de wereldpolitiek haar terrein tot in Oost-Azië heeft uitgebreid'. Zonder het expliciet te vermelden, doelt hij op de gebiedsannexaties van Frankrijk, Duitsland en Rusland in Oost-Azië in het laatste decennium van de negentiende eeuw, de Engels-Japanse Alliantie van 1902, die Japans positie als wereldmogendheid als het ware erkende en de Japanse expansiepolitiek, die in 1910 tot de inlijving van het door Rusland bezette Korea zou leiden. Noto Soeroto constateert dat de Javaanse militair minder privileges geniet dan de Ambonese militairen en verwacht dat bij gelijke beloning meer Javanen zullen kiezen voor het KNIL. Hij betoogt dat het gewaagd is 'om nu reeds de hoop uit te spreken, dat ook de Javaansche soldaat eenmaal het besef zal hebben, dat hij strijdt voor de "beschaving", wanneer hij den Atjeher of den Boeginees helpt onderwerpen om hen de vruchten der Europeesche beschaving deelachtig te doen worden, zooals Java zich nu kan verheugen in de materieele zegeningen der Nederlandsche overheersching.' De Javaan als onderwerper van andere Indonesische volken, strijdend aan de zijde van de Nederlandse overheerser. Het is deze 'hoop' die nadrukkelijk de Javanistische positie van de 21-jarige Noto Soeroto in 1909 illustreert.

In november 1910 is hij verhuisd van de Daguerrestraat naar de Teylerstraat 22 en in de maand na zijn kandidaatsexamen naar de Weimarstraat 336. Op dit adres houdt hij het langer uit, zo'n vijfeneenhalf jaar.[1] Hij heeft er, in tegenstelling tot Noto Kworo en Gondowinoto, die respectievelijk in oktober 1910 en in oktober 1911 weer naar Leiden verhuizen, en Noto Diningrat, die eind 1910 voor Delft kiest, blijkbaar geen behoefte aan om in de stad te wonen waar hij studeert. Misschien trekken de anonimiteit van de grote stad en het Indische karakter van de hofstad hem aan. Bovendien heeft hij door zijn redactionele en journalistieke werk in Den Haag reeds veel contacten. Verder heeft hij het druk met de Indische Vereeniging, waarvan hij, net als zijn broers, vanaf de oprichting in 1908 lid is en in oktober 1911 voorzitter wordt.

Bandera Wolanda

Bandera Wolanda heeft reeds bestaan in de jaren 1901–1903 onder leiding van H.C.C. Clockener Brousson en Abdul Rivai, beiden voorstanders van volksontwikkeling en -welvaart in Indië. Clockener Brousson is 1e luitenant bij het KNIL, overtuigd orangist en heeft een actieve belangstelling voor journalistiek en de verbreiding van het Nederlands en de Nederlandse cultuur onder de Indonesiërs.[2] Rivai is inlands arts en journalist.[3] Het blad verschijnt in Batavia. Na interne strubbelingen trekken zowel Rivai als Clockener Brousson zich terug, waarna de laatste reeds in 1902 zijn plannen gereed heeft om in Nederland een nieuw blad uit te geven onder de naam *Bintang Hindia* (Ster van Indië), waarvan ook Rivai medewerker wordt. Het blad levert tussen 1902 en 1907 een onmiskenbare bijdrage aan de emancipatie van de inheemse elite, o.a. door het bepleiten van goed Nederlands onderwijs, van

---

[1] Het Gemeentearchief Den Haag geeft als data: Teylerstraat 22 van 21-11-1910 tot 01-08-1911; Weimarstraat 336 van 21-07-1911 tot 07-12-1916.
[2] Poeze 1986, p. 34.
[3] Ibidem, p. 32.

de komst van Indonesiërs naar Nederland om te studeren en opening te bevorderen van hoge B.B.-posities en KNIL-officiersrangen voor Indonesiërs.[1] Sedert januari 1906 kan *Bintang Hindia* ook worden gezien als een propaganda-orgaan van de Nederlands-Indische regering. Na lange onderhandelingen voldoet het blad aan de wens van gouverneur-generaal Van Heutsz om regeringsartikelen van algemeen voorlichtende aard aan het blad toe te voegen. Het gouvernement verleent portovrijdom en een renteloze lening van f 20.000,- .[2] *Bintang Hindia* beleeft maar vijf jaargangen en gaat in juni 1907 ten onder aan meningsverschillen tussen Clockener Brouson en Rivai.[3] Gezien het loyale karakter zal het blad zonder twijfel door Noto Soeroto en de andere studenten in Nederland met belangstelling zijn gelezen.

Twee jaar na het verscheiden van *Bintang Hindia* nemen de vrienden Clockener Brousson en de in 1907 in Nederland aangekomen STOVIA-arts Johan Tehupeiory het initiatief tot de oprichting van de nieuwe *Bandera Wolanda*. Het blad met als ondertitel *Maleisch exportblad* verschijnt voor het eerst in januari 1908 en richt zich aanvankelijk op de Indonesische en Chinese handelswereld. Maar Tehupeiory heeft ideeën voor een koerswijziging: de succesvolle formule van *Bintang Hindia* zou kunnen worden geëvenaard door het blad om te vormen tot 'een politiek orgaan voor vooruitstrevende Inlanders en Chinezen' en het dienstbaar te maken 'aan het propageeren der nieuwere denkbeelden'.[4] Tehupeiory overlijdt op tragische wijze door gasverstikking de dag na zijn artsexamen in december 1908. Zijn dood brengt de Indonesische studenten des te meer samen.[5] In oktober 1909 onthult de 'ethische' jurist-publicist Conrad Theodor van Deventer een gedenkteken op zijn graf.

Inderdaad verandert *Bandera Wolanda* in bovengenoemde zin in de jaren 1909–1912. Het blad presenteert zich bovendien als strikt loyaal aan de regering en de koningin, en wil strijden 'voor meerdere rechten en ontwikkeling Harer niet-Europeesche onderdanen'.[6] Als redacteuren treden o.a. Noto Soeroto en de onderwijzer Soetan Casanjangan Soripada toe.

Het is niet toevallig dat de koerswijziging van *Bandera Wolanda* en de oprichting van de Indische Vereeniging samenvallen. De tijd is rijp voor de samenwerking van de in Nederland studerende Indonesiërs in hun streven naar de erkenning van de gelijkwaardigheid en vooruitgang van Indië binnen het koninkrijk. Hoewel *Bandera Wolanda* niet het officiële orgaan is van de Indische Vereeniging sluiten uitgangspunten en visie naadloos op elkaar aan. Ook publiceert het blad de ledenlijsten van de vereniging en verslagen van activiteiten. *Bandera Wolanda* houdt in 1913 op te bestaan.

Noto Soeroto's eerste bijdrage als redacteur is een uitgebreide beschrijving van de ontstaansgeschiedenis van de Indische Vereeniging.[7] Zijn verdere bijdragen zijn divers van aard. Naast het reeds genoemde pleidooi om Javanen te motiveren tot de verdediging van Java, publiceert hij zijn eerste proeven van poëzie ter gelegenheid van de geboorte van prinses Juliana. Verder schrijft hij onder andere artikelen over de kennis van de doorsnee-Hollander over Indië, die hij minimaal acht en graag wenst te vergroten, over de gewenste vorming van een bloeiende Javaanse middenstand door de oprichting van vak-, handels- en industriescholen om de welvaart van het volk te vergroten, over de bevordering van de visserij, handel en scheepvaart, eveneens om via de vorming van een krachtige middenklasse de slechte economische situatie impulsen te geven, over het houtsnijwerk uit Japara en over het stimuleren van de volksgezondheid op Java.

---

[1] Poeze 1986, p. 49.
[2] Ibidem, p. 46.
[3] Ibidem.
[4] *Bandera Wolanda* 1909, nr. 26, p. 5, 6.
[5] Poeze 1986, p. 61.
[6] *Bandera Wolanda* 1909, nr. 26, p. 7.
[7] Ibidem, nr. 27, p. 8-9.

Belangrijk zijn vooral de artikelen waarin Noto Soeroto zijn algemene, 'politieke' visie geeft op de relatie tussen oost en west. Zij bevatten vroege standpunten die hij niet meer zal verloochenen. Hij huldigt de opvatting dat de economische en culturele 'opheffing' van de Javaan vooral gestalte dient te krijgen door de implementatie van westerse kennis op een fundament van Javaanse cultuur. Dit zal, aldus Noto Soeroto, leiden tot een verjonging en verfrissing van de Javaanse beschaving. De westerse (Nederlandse) mens bezit vooral het 'stoffelijke', de Javaan vooral het 'geestelijke'. In 1913 zegt hij het als volgt: 'Beschouwt men in groote lijnen de ontwikkelingsvelden, die het Oosten en het Westen aanbieden, dan is het niet overdreven te zeggen, dat globaal gesproken, het Oosten de sfeer van het hart beheerscht, terwijl het Westen het intellect, de zakelijke gedachte heeft kunnen vermeesteren.'[1] De synthese van beide eigenschappen vormt de beste garantie om welvaart te scheppen. Het is dus een dubbelproces. In Noto Soeroto's eigen woorden: 'Ik geloof niet, dat alleen het Oosten van het Westen heeft te leeren. Ik geloof veeleer, dat beiden het nuttige en het goede van elkaar kunnen overnemen om het, voor zoover het levensvatbaar is, op eigen bodem over te planten.'[2] Een belangrijke voorwaarde voor de onwikkeling van Java is naar zijn mening een sterk cultuurbewustzijn, waartoe scholing in Javaanse taal, cultuur en geschiedenis van groot belang is. De sturing van deze emancipatie dient in handen te zijn van hen die zowel een westerse scholing hebben genoten als drager zijn van de nationale beschaving, de priyayi. Hij kiest dus voor een proces via de zogenoemde top-down-methode. ' "Van boven af" zij de leus en wel zoo hoog mogelijk. De Javaan van goeden huize weet beter, dan de gewone Inlander wàt hij van het vreemde aan het nationale kan aanpassen.'[3] In 1911 publiceert Noto Soeroto in *Bandera Wolanda* en in de *Indische gids* zijn visie, gepresenteerd door een fictieve 'weldenkende Javaan':

> Laat ons eens het betoog afluisteren, waarmee een "weldenkende Javaan", in onze verbeelding, een landgenoot met "nationalistische" neigingen tracht te overtuigen, dat binnen een nog onafzienbare tijdruimte Indië en Nederland in beider belang met elkaar moeten samengaan en dat het de plicht van Nederlander en Javaan is samen te werken om de koloniale verhouding tot een idealen toestand te brengen.
> Gij wilt, zoo hooren wij onzen Javaan ongeveer zeggen, nu reeds afscheiding van de Nederlanders en vergeet, dat ons volk nog in de verste verte niet bekwaam is zichzelf te regeeren; gij verliest uit het oog, dat wij daartoe eigenlijk nooit in staat zijn geweest. Uwe grieven, zegt gij, komen alle voort uit het feit, dat, ofschoon "de ethische koers" in de banier der koloniale staatkunde staat geschreven, ofschoon het onrecht in het beginsel is beseft, niettemin dat ethische karakter tot dusverre nog maar zeer weinig, of erger, in 't geheel niet is uitgekomen. Waar zijn de tastbare zegeningen van die opgehemelde ethische politiek; wat is er gedaan voor de nooden van ons volk? Wat is er van mijn landgenooten geworden, die blijken hebben gegeven in ontwikkeling niet bij Europeanen achter te staan? In hoeverre is men ons tegemoet getreden in ons streven naar vooruitgang? In hoeverre blijkt uit zijn optreden in maatschappij en samenleving, dat men ons als mènschen beschouwt, gelijkwaardig aan alle andere? vraagt gij. Ik wil al uwe vragen met wedervragen beantwoorden, en indien gij hierop redelijke antwoorden kunt geven, dan verklaar ik me geheel en al vóór uwe gevoelens. Kunt gij ontkennen, dat Indië zich nu verheugt in zegeningen, welke het Nederlandsche bestuur heeft gebracht: de spoorwegen, de waterwerken, het post- en telegraphiewezen, de rechtsorde, de openbare veiligheid, kortom: de invoering der materiëele beschaving, waarvan wij

---

[1] Inleiding *Voordrachten en mededeelingen*, dl. II.
[2] Noto Soeroto: 'In welke richting moet de Javaan worden ontwikkeld?' In: *Bandera Wolanda* 1910, nr. 58, p. 2.
[3] Ibidem, p. 1.

> nu de goede vruchten plukken? Zoudt gij, wanneer gij een plaats aan de regeeringstafel innaamt en mede de volle verantwoordelijkheid droegt, te allen tijde en dadelijk gereed zijn om aan de wenschen van lieden, zooals gij zijt, te voldoen? Zoudt gij ervoor durven instaan, dat, indien s*i dadap, si waroe* (Javaans voor 'Jan, Piet of Klaas.'), hoe dan ook, werden ontwikkeld en op voet van gelijkheid met de boven hen staanden beschouwd, die lieden voldoend sterke beenen zouden hebben om de weelde te kunnen dragen? Denkt u voor een oogenblik in de plaats van den Nederlander. Het was niet voor niet, dat hij deze landen in bezit heeft genomen. Daarom moet gij het apprecieeren, dat hij die zienswijze van lieverlede laat varen en nu doende is om het onrecht te herstellen door maatregelen te treffen teneinde het materieel en geestelijk peil van ons volk te verhoogen, maar alles is niet het werk van een oogenblik. En bovendien, de Hollander denkt lang na voordat hij iets doet!
>
> Ik geef wel toe, dat in het een en ander veel meer had kunnen gedaan worden, maar een onherstelbare breuk mag, gewild of niet gewild, het gevolg daarvan niet zijn. Gij moet wel in het oog houden, dat niet nagelaten zal worden door meer daden en feiten het volk van den ethischen geest te doordringen. De Nederlanders zelf zijn ervan overtuigd dat *alleen door daden van genegenheid en van waardeering voor het goede* de droom van een "Grooter Nederland" éénmaal verwezenlijkt kan worden. Want, nuchter zijnde van alle bedwelmende nationaliteitsgevoel en zelfoverschatting, zal Nederland moeten inzien, dat er een tijd zal komen, waarin het zwaartepunt van de Nederlandsche staatkunde in Indië zal vallen. De weg naar dezen toestand is nog onafzienbaar ver, maar bij een natuurlijken, geleidelijken gang van zaken zàl die toestand komen, wanneer alsdan het verschil tusschen Nederlanders en Javanen slechts bestaat in ethnologischen zin, niet met betrekking tot den staat. Nederlandsch-Indië moet *Nederlandsch-Indië* blijven; het is een noodzakelijkheid èn voor Nederland èn voor Indië, want aan beide dringt zich de vraag op: wat zullen wij zijn zonder elkander? Het is niet noodig u de beteekenis van het koloniaal bezit voor Nederland te schetsen. Gij, behoorende tot een partij, welke *India irredenta* (niet bevrijd Indië) tot leus voert, zult ze wel beter en welsprekender kunnen betoogen dan ik. Maar stelt u eens Indië voor zonder Nederland, overgegeven aan ons kindsch geworden volk! De dagen van één machtig en groot Mådjåpaït[1] zijn nu lang voorbij; het monster van onwetendheid en tweedracht zal zijn kop opsteken en heel Indië met zijn adem van onderlinge twisten, burgeroorlogen en opstanden verpesten; en als het allerwegen zijn gif heeft uitgespuugd, dan zal het, als machtelooze prooi, het jammerlijk lot ondergaan van in stukken te worden gereten door andere op buit beluste staten.[2]

Het slot van dit citaat is opnieuw een verwijzing naar de gevreesde Japanse expansie. Het zal een profetische uitspraak blijken te zijn. De schrijver-criticus-journalist Ben van Eysselsteijn, een goede vriend van Noto Soeroto, zal in 1959 op zijn bekende, wat pathetische wijze, aan Noto Soeroto's waarschuwing herinneren met de woorden 'wiens stem vergeefs waarschuwde, een kleine profeet, die in het kleine gebied waar hij woonde, niet werd gehoord, zoals ook grote profeten hier en elders'.[3]

---

[1] Een Javaans rijk, dat bestond van 1293 tot ca. 1520 en waaraan grote delen van wat nu Indonesië is, onderhorig waren.

[2] Noto Soeroto: 'Java's weerbaarheid is Java's behoud'. In: *Bandera Wolanda* 1911, nr. 86, p. 2-5, nr. 87, p. 2-5 en nr. 88, p. 2-4. Ook in *De Indische gids* 33 (1911), II, p. 899-900.

[3] Van Eysselsteijn 1959, p. 78.

Het behoeft geen nader betoog dat Noto Soeroto zich primair als Javaan presenteert. Ook daar waar hij spreekt over Nederlands-Indië heeft hij steeds Java in gedachten. Uit de artikelenreeks in *Bandera Wolanda* blijkt Noto Soeroto's fanatieke inzet voor de zaak van Java. In 1910 en 1911 is dit blad het belangrijkste orgaan waarin Noto Soeroto zijn stellingen betrekt en verdedigt. In juni 1911 wordt met trots op de omslag het behalen van het kandidaatsexamen door redacteur Noto Soeroto gemeld. Boven de bijgevoegde foto schrijft de redactie:

> Onze geachte medewerker R.M. Noto Soeroto, student in de rechten te Leiden, slaagde 19 juni j.l. voor zijn candidaats-examen. De Directie en Redactie van Bandera Wolanda wenschen hem hartelijk geluk en hopen, dat hij spoedig het praedicaat "Mr." voor zijn naam zal kunnen plaatsen. Hij zal dan de eerste Inlander wezen, die in de rechten promoveert. – Dat velen zijn voorbeeld mogen volgen.[1]

Dat gewenste 'praedicaat' zal hij echter nooit verwerven.

De Indische Vereeniging

De oprichting van een vereniging van Indonesische studenten vindt plaats in 1908. Het is de 'ethische' Jacques Henri Abendanon, tussen 1900 en 1905 te Batavia directeur van het departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid, die de oprichting stimuleert. Abendanon, overtuigd van de gelijkwaardigheid van inlanders en Europeanen, had in de uitoefening van zijn functie op krachtige wijze de ontwikkeling en emancipatie van de Javaan bevorderd. Naar zijn mening konden deze doelen worden bereikt via goed onderwijs en door samenvoeging van oosterse en westerse waarden. Het laatstgenoemde instrument staat bekend als de 'associatiepolitiek'. In de praktijk wordt hieronder verstaan dat de inlanders voor hun ontwikkeling het meest gebaat zijn bij het kennisnemen van de westerse cultuur in al haar facetten door middel van op Nederlandse leest geschoeid onderwijs.[2]

Na zijn terugkeer in patria in 1905 blijft Abendanon de koloniale politiek volgen. Uiteraard heeft onderwijs zijn bijzondere belangstelling. Zijn huis aan de Jan van Nassaustraat 43 in Den Haag wordt een trefpunt van Indonesische studenten. Hij acht hun onderlinge contacten van groot belang. Ook Noto Soeroto leert hem op deze wijze goed kennen.[3] De plannen voor de oprichting van een vereniging worden besproken op 25 oktober 1908 ten huize van Casanjagan, Hoogewoerd 49 te Leiden. De definitieve oprichting is op 15 november 1908 in het Indisch restaurant Oost en West te Den Haag. Casajangan, eveneens een frequente bezoeker van de bijeenkomsten bij Abendanon, wordt de eerste voorzitter van de Indische Vereeniging en de in Leiden studerende Soemitro wordt secretaris. Op de eerste ledenlijst staan in totaal twintig namen.[4] Het hoofddoel van de vereniging is 'het bevorderen der gemeenschappelijke belangen van de Indiërs in Nederland, en voeling te houden met Nederlandsch Oost-Indië'.[5] Onder 'Indiërs' verstaat men de inheemse bewoners van Nederlands Oost-Indië. Het doel wordt bereikt door de onderlinge omgang te bevorderen en door de aanmoediging in Nederland te komen studeren. Het laatste tracht de vereniging te doen door het geven van inlichtingen over studie en verblijf in Nederland aan toekomstige studenten en aan hun ouders, voogden en pas aangekomenen. Het bevorderen van de onderlinge omgang in Nederland moet gestalte krijgen in vergaderingen, waar 'onderwerpen van allerlei aard' worden behandeld, bij lezingen, bij

---

[1] *Bandera Wolanda*, 1911, nr. 82, omslag.
[2] Karels 2004, p. 177- 178.
[3] Ibidem, p. 185.
[4] Ibidem, p. 186.
[5] *Bandera Wolanda* 26 (1909), p. 12.

gezellige bijeenkomsten en bij de herdenking van nationale feesten.[1] Het oogt allemaal vriendelijk en gematigd en dat is het ook. Initiatiefnemer Abendanon wordt na enige tijd benoemd tot erelid. Hij zal zich zeker thuis hebben gevoeld bij de wijze waarop de vereniging tot dan toe reilt en zeilt.

Op 24 december 1911 spreekt Noto Soeroto voor het eerst als voorzitter de jaarvergadering toe. In oktober was hij de zeer succesvolle student Oosterse talen, Hoesein Djajadiningrat, die in 1910 cum laude zijn doctoraal examen Oosterse talen had behaald, opgevolgd.[2] Noto Soeroto's eerste rede in zijn nieuwe hoedanigheid is getiteld 'De gedachten van Raden Ajeng Kartini als richtsnoer voor de Indische Vereeniging'.

Onder het nieuwe bestuur begint de Indische Vereeniging met de uitgave van *Voordrachten en mededeelingen* om de ideeën en activiteiten ook buiten de kring van leden en donateurs bekendheid te geven. Het is in zoverre een omslagpunt, dat nu sprake is van een geëxpliciteerde visie waarop de vereniging als geheel kan worden aangesproken. Noto Soeroto's rede over Kartini's gedachten is de eerste uitgave in deze reeks. De brochure wordt ingeleid met brieven van Conrad Theodor van Deventer, jurist (Ambon, Semarang), ethisch publicist over Nederlands-Indië en parlementariër, en Abendanon. Uit de rede blijkt dat de ideeën van Kartini het manifest vormen van de Indische Vereeniging onder leiding van Noto Soeroto. Wie is Kartini en wat zijn die voor Noto Soeroto zo inspirerende gedachten?

Kartini

Kartini is de dochter van de verlichte regent van Japara, Raden Mas Adipati Ario Sosroningrat. Hij is in Nederlandse geest opgevoed en brengt zijn kinderen in aanraking met de westerse cultuur. Zijn zoons doorlopen, net als Noto Soeroto, de hbs in Semarang en zijn dochters, onder wie het 'klaverblad' Kartini, Kardinah en Roekmini, leren Nederlands op de Europese lagere school.[3] De oudste zoon, de getalenteerde Sosro Kartono, twee jaar ouder dan Kartini, studeert aanvankelijk aan de polytechnische school in Delft, maar stapt later over op oosterse talen in Leiden.[4] Ook hij is lid van de Indische Vereeniging en hierdoor een goede bekende van Noto Soeroto.

Abendanon, vergezeld van zijn vrouw Rosa Manuela Mandri, leert tijdens een dienstreis in augustus 1900 Sosroningrat en de drie meisjes in Japara kennen. Hij is dan al op de hoogte van de westerse visie van de regent en zijn pleidooi voor goed onderwijs. Ongetwijfeld speelt Christiaan Snouck Hurgronje hierin een rol. Deze arabist en islamkenner is in de periode 1889–1906 adviseur van de Nederlands-Indische regering, aanvankelijk op het gebied van oosterse talen en mohammedaans recht, later op het terrein van inlandse en Arabische zaken. In zijn visie is de associatie van de inlandse elite het middel bij uitstek om het probleem van de starre islam in een zich ontwikkelende samenleving op te lossen. Hij is daarom van mening dat de Nederlandse regering het verlangen van de inheemse aristocratie naar een westerse ontwikkeling dient te stimuleren, onder andere door het bevorderen van studie in Nederland. In Japara doet zich op dit gebied een aantal mogelijkheden voor.[5]

Het bezoek van Abendanon valt wederzijds zeer in de smaak. De wens van de dochters om te studeren ligt geheel in het verlengde van wat Abendanon als zijn ideaal ziet. Er ontstaat een

---

[1] Ibidem.
[2] In 1913 promoveert Hoesein Djajadiningrat cum laude, als eerste Indonesiër op een volwaardig proefschrift in Nederland. Zie Poeze 1986, 73-74.
[3] Karels 2004, p. 179. Zie ook: Jaquet, F.G.P. (ed.): *Kartini. Brieven aan mevrouw R.M. Abendanon-Mandri en haar echtgenoot. Met andere documenten*. Dordrecht-Holland / Providence USA 1987.
[4] Karels 2004, p. 181.
[5] Ibidem, p. 178.

vriendschap, zoals blijkt uit de uitvoerige correspondentie van vooral Kartini met de Abendanons. Mevrouw Abendanon, in wie Kartini de belichaming ziet van de naar West-Europees model ontwikkelde en geëmancipeerde vrouw, wordt allengs haar 'liefste moedertje'. Er komt niets van de gewenste verdere westerse opleiding in Europa. Sosroningrat is al ver gegaan door hen Europees lager onderwijs te laten volgen. De heersende adat legt hem, voor wat zijn dochters betreft, beperkingen op. Kardinah wordt in 1902 uitgehuwelijkt en Kartini in 1903. De geboorte van haar zoon op 13 september 1903 betekent haar dood. Zij sterft vier dagen later op vijfentwintigjarige leeftijd.[1]

Abendanon neemt het besluit Kartini's brieven uit te geven. De bundel *Door duisternis tot licht. Gedachten over en voor het Javaansche volk van wijlen Raden Ajeng Kartini* verschijnt in april 1911 en bevat behalve de in uitstekend Nederlands geschreven brieven van Kartini aan hem en zijn vrouw, ook die aan het socialistische kamerlid Hendrik van Kol, diens vrouw Nellie, en aan haar penvriendin Stella Zeehandelaar. Bovendien bevat de bundel Kartini's nota 'Geef den Javaan opvoeding!', waarin zij de ontwikkeling van de Javaanse bevolking bepleit. Abendanon bepaalt dat de opbrengst van het boek geheel ten goede zal komen aan de oprichting van Kartinischolen die inlandse meisjes na de Europese lagere school in de gelegenheid moeten stellen voortgezet onderwijs te ontvangen. Op 15 september 1913 wordt de eerste Kartinischool te Semarang geopend.[2] Eind 1915 zijn het er al vijf.

Noto Soeroto kan zich goed voorbereiden op zijn rede. Door zijn contacten met Abendanon is hij al geruime tijd volledig op de hoogte van de voorbereiding van de uitgave. Ook was reeds onder het vorige bestuur de gedachte geopperd Kartini te eren met een marmeren beeltenis of een schilderij. Noto Soeroto wijst deze gedachte af om twee redenen. Ten eerste, omdat hij het voorgestelde niet in overeenstemming acht met Kartini's geest, daar zij zich kenmerkt door eenvoud en onbaatzuchtigheid. Ten tweede, omdat de kosten voor de vereniging te hoog zouden uitvallen. Zijn alternatief is de suggestie dat ieder van de aanwezigen op 24 december 1911 *Door duisternis tot licht* aanschaft om zodoende daadwerkelijk het onderwijs op Java te steunen.[3]

In zijn rede stelt Noto Soeroto vast dat Kartini's strijd zich voltrekt op het gebied van de complexe culturele tegenstelling tussen oost en west. Achtereenvolgens behandelt hij de onderwerpen religie en levensbeschouwing. Deze twee zaken ziet hij als onscheidbaar. Voor wat betreft de religieuze tegenstelling islam – christendom noemt hij Kartini's geloofsbeleving verzoenend:

> het godsdienstige gevoel van Kartini kenmerkt [zich] door standvastigheid in het geloof, waarin zij is opgevoed, maar een standvastigheid gepaard met milden zin, welke voor het goede in eens anders geloof een groote plaats inruimt. Deze appreciatie doet haar gemoed niet in een star dogma verkillen, maar maakt het integendeel rijker en doet haar begrijpen de quintessence van elke religie: goedheid en naastenliefde. Uit dit gedeelte van haar gemoedsleven leeren wij de trekken van Kartini's karakter kennen, welke haar tot sierraad strekken: verdraagzaamheid, zelfgevoel en waardeering voor het goede, dat ook van anderen is.[4]

Met betrekking tot Kartini's levensbeschouwing onderscheidt Noto Soeroto in de eerste plaats haar affectie tot de Javaanse cultuur, zoals de taal, de poëzie, de muziek en de kunstnijverheid,

---

[1] Karels 2004, p. 185.
[2] Jaquet 1987, p. ix.
[3] Karels 2004, p. 187-188.
[4] *De gedachten van Raden Adjeng Kartini als richtsnoer voor de Indische Vereeniging*, p. 11.

waarin zich een innerlijke harmonie manifesteert, die de grondtoon is van de Javaanse levenswijsheid. Hij is van mening dat deze waardering geen bekrompen nationalisme weerspiegelt, maar dat zij juist het goede representeert, waarop waardevolle elementen uit een andere cultuur kunnen worden gebouwd. Hij deelt haar 'top-down-inzicht', dat de adel een voorbeeldrol dient te vervullen in de strijd om de 'opheffing' van de Javaan, hoewel de verlammende ijdelheid van de Javaanse adel hierin een belemmerende factor is. Maar hij deelt ook haar kritiek op een aantal Europese tekortkomingen, zoals vooringenomenheid, bekrompenheid en kortzichtigheid. Hij besluit met het uitspreken van de wens dat Kartini's idealen inspirerend zullen werken voor de Indische Vereeniging. In dit verband prijst hij Kartini's nota *Geef den Javaan opvoeding!* van harte aan. Op dat moment is Kartini een bondgenoot geworden van het beleid van Noto Soeroto en de Indische Vereeniging. Zo is zij alsnog, zij het postuum, met steun van de gezaghebbende erevoorzitter Abendanon en de even invloedrijke donateur Van Deventer, in Den Haag aangekomen.[1] En Noto Soeroto omarmt haar gastvrij.

'De toekomst als autoriteit.' Het zijn woorden van Jan Romein.[2] Zij hebben betrekking op het geloof dat de Europese verworvenheden blijvend zullen zijn en zullen zijn voorbestemd om zich over de gehele aarde te verbreiden.[3] De wereldtentoonstelling van Parijs in 1900 weerspiegelde bij uitstek deze verwachtingsidee, die de stormachtige ontwikkelingen in de techniek en haar toepassingsmogelijkheden tot welzijn van de gehele mensheid zou aanwenden.[4] In het 'ethisch' optimisme van Kartini, Abendanon, Noto Soeroto en vele anderen klinken deze hoge verwachtingen door.

Hetzelfde optimisme manifesteert zich op het gebied van de toenadering tussen de vele volkeren op aarde. Het 'rassencongres' te Londen in juli 1911 is hier een treffend voorbeeld van. De tweede brochure *Voordrachten en mededeelingen* die de Indische Vereeniging laat verschijnen, bevat een rede van Abendanon, getiteld 'Het samengaan van alle volken op den weg van vooruitgang'. Het is een in februari 1912 gegeven verslag van het door hem bijgewoonde congres. Uit de gehele wereld waren 1200 vertegenwoordigers van verschillende volkeren aanwezig om kennis te maken en te discussiëren over de toenadering van oost en west. Het congres moet worden gezien als een mondiaal ethisch platform, zij het incidenteel. De idealistische missie van de confererenden maakt in ieder geval bij het bestuur van de Indische Vereeniging het nodige enthousiasme los. In de inleiding van de brochure schrijft Noto Soeroto dat het bestuur van mening is dat

> het gansche idee van dit congres […] om door onderlinge kennismaking en waardeering, door het afleggen van rasvooroordeelen […] te streven naar een universeele beschaving met behoud van de verschillende volksindividualiteiten, naar een volkerenharmonie, waarvan de band moet zijn "dezelfde ontwikkelingsgraad en hetzelfde gevoel voor het edele en het goede" geheel in de geest is van de Indische Vereeniging.[5]

Hij verbindt de idee van het congres met een voorstel tot wijziging van de statuten in de richting van een reeds eerder in ander verband door hem geformuleerde gedachte, dat het oosten het hart bezit en het westen het intellect. Er is slechts een toekomst mogelijk 'wanneer

---

[1] Karels 2004, p. 190.
[2] Romein 1976, p. 57.
[3] Ibidem, p. 45.
[4] Ibidem, p. 383.
[5] Noto Soeroto. In de inleiding van *Voordrachten en mededeelingen II*. Indische Vereeniging: 's-Gravenhage 1912.

wederzijds de ontbrekende eigenschappen worden nagestreefd'.[1] Op zich is dit voorstel niet al te schokkend. De volgende stap van Noto Soeroto wekt wel enige bevreemding. Hij meent dat de Indische Vereeniging beter in staat is te beoordelen wat Indië voor de toekomst nodig heeft dan haar zustervereningingen aldaar. Als argument noemt hij 'het feit, dat thans de Europeesche cultuur over ons gaat en ons de oogen opent ….'[2] Het getuigt van enige zelfoverschatting dat een vereniging van nog geen veertig leden en met krap dertig donateurs, in Nederland zou kunnen beoordelen wat goed is voor Indië. Het past wel in Noto Soeroto's overtuiging dat slechts zij die zowel een westerse scholing hebben genoten als drager zijn van de nationale beschaving, de priyayi's, sturing kunnen geven aan de emancipatie van Java. De voorstellen tot wijziging van de statuten in bovenvermelde zin worden aanvaard.

De Indische Partij

In deel III van de *Voordrachten en mededeelingen* van de Indische Vereeniging komt de in 1912 opgerichte Indische Partij aan de orde onder de titel 'De Indische Partij en de "Open brief aan de landgenooten" ' van Dr. Tjipto Mangoenkoesoemo. Het is een beschouwing van Noto Soeroto over doel en werkwijze van deze partij om 'de nobele inzichten van Dr. Tjipto onder de aandacht van velen en in 't bijzonder onder die van de leden der "Indische Vereeniging" te brengen'.[3]

De STOVIA-arts Tjipto Mangkoenkoesoemo is in oktober 1913, vergezeld van Noto Soeroto's neef Soewardi Soerjaningrat en de actieve, radicale Indo-Europese journalist Ernest François Eugène Douwes Dekker, een kleinzoon van een broer van Multatuli, in Nederland aangekomen. Zij waren actief in de op 6 september 1912 in Bandoeng opgerichte Indische Partij, die zich ten doel stelde 'het patriottisme aller Indiërs voor den bodem, welke hen voedt, wakker te roepen ten einde hen te nopen tot samenwerking op den grondslag van staatkundige gelijkstelling om dit Indisch vaderland tot bloei te brengen en het voor een onafhankelijk volksbestaan voor te bereiden'.[4] Het drietal had, ondanks dat per speciale audiënte van de gouverneur-generaal aan Douwes Dekker was meegedeeld dat de statuten van de partij niet zouden worden goedgekeurd, zijn werk voortgezet. Op hen werden de maatregelen van externering toegepast.[5] Het kwam erop neer dat zij werden verbannen naar verschillende eilanden. Douwes Dekker naar Koepang (West-Timor), Tjipto naar Banda en Soewardi naar Banka. Hun verzoek om naar Nederland te mogen vertrekken, werd ingewilligd.[6] Hier te lande vinden zij een geestverwant in de SDAP en richten met anderen het Indiërs Comité op. Hieruit komt het weekblad *De Indiër* voort dat verschijnt tussen oktober 1913 en december 1914. Onder Indiërs rekent de partij de Inlanders, de Indo-Europeanen, in Indië geborenen en zij die er tijdelijk verblijven. Het Indiërschap wordt dus niet bepaald door ras, noch door het belang van een bepaalde groep. Vanzelfsprekend kan Noto Soeroto, en met hem de Indische Vereeniging, instemmen met deze ruime opvatting. Het zal duidelijk zijn dat de voorbereiding van 'een onafhankelijk volksbestaan' hem te ver gaat. In zijn redevoering neemt hij afstand. Hij verkondigt dat Indië de eerste eeuw hier nog niet rijp voor zal zijn en de Indische Vereeniging vriendschappelijke samenwerking zoekt met de Nederlanders en aanstuurt op 'associatie met

---

[1] Ibidem.
[2] Noto Soeroto. In de inleiding van *Voordrachten en mededeelingen II*. Indische Vereeniging: 's-Gravenhage 1912.
[3] Noto Soeroto: 'De Indische partij en de "Open brief aan de landgenooten" van dr. Tjipto Mangoenkoesoemo.' In: *Voordrachten en mededeelingen III*, p. 19. Indische Vereeniging: 's-Gravenhage 1913.
[4] Petrus Blumberger 1987, p. 22.
[5] Ibidem, p. 23.
[6] Vanvugt 1996, p. 165, 166.

den z.g. "overheerscher" '.[1] Ook wijst hij de strijdwijze van de partij af, zoals de boycotpropaganda van de Nederlandse handel, de geweldsdreiging en de opwindende taal in het orgaan van de Indische Partij, *De expres*.[2] In zijn betoog citeert Noto Soeroto een brief van Tjipto aan Douwes Dekker. Hierin reageert Tjipto op het mondelinge verzoek van Douwes Dekker aan Tjipto om toe te treden tot de redactie van *De expres*. Het belangrijkste bezwaar van Tjipto vormt de wijze van strijdvoeren van de Indische Partij. 'Matiging van de actie' zal de beweging ten goede komen, houdt hij Douwes Dekker voor.[3] Tjipto's wijze van strijden blijkt een geheel andere:

> Ik voor mij kan, n.l. mij zeer wel vereenigen met de manier, waarop lichamen van den aard van de Theosofische Vereeniging, het Leger des Heils e.a. arbeiden, om sociale toestanden te verbeteren, want hierop komt ons aller werk ten slotte toch neer. Hunne aanhangers hebben (klaarblijkelijk) tot devies gekozen, dat ze alles moeten beginnen met zichzelf. Alle wantoestanden brengen ze terug tot één oorzaak: fouten in den mensch zelf. Conscientieus brengen ze de stelling in toepassing, dat 's menschen innerlijk zijn omstandigheden maakt of beheerscht. Vandaar ook, dat dit 'innerlijk' voor hen aangrijpingspunt vormt bij hun maatschappelijk werk.[4]

Dat zijn woorden die Noto Soeroto aanspreken. Tjipto's bedenkingen leiden er niet toe dat deze het verzoek van Douwes Dekker om in de redactie van *De expres* zitting te nemen, afwijst.

Ondanks Noto Soeroto's bezwaren tegen de methoden van de Indische Partij, opnieuw door hem uiteengezet in een artikel in *De nieuwe courant* van 20 januari 1913, plaatst de redactie van *De Indiër*, gevormd door de journalist Frans Berding en Tjipto, in totaal tien gedichten van Noto Soeroto. Het toont aan dat de verhoudingen niet al te zeer zijn verstoord.

De Indische Vereeniging: incidentele kritiek

Uit het jaarverslag van de Indische Vereeniging over de jaren 1912–1913 blijkt dat de animo om vergaderingen bij te wonen niet zo groot is. De vereniging van 47 leden maakt een suffige indruk. Op 10 mei 1913 kan zelfs een bestuursverkiezing geen doorgang vinden, omdat het vereiste aantal leden niet aanwezig is. Op een oproep tot deelname aan de viering van de honderdste verjaardag van de onafhankelijkheid van Nederland komt slechts één reactie. Noto Soeroto doet er alles aan om de leden te enthousiasmeren. Zo maakt een groep leden in de zomervakantie van 1913 een excursie naar Den Helder, waar zij door bemiddeling van Luitenant ter Zee P.J. Jager ook gastvrij worden onthaald door andere officieren van de Koninklijke Marine.

Ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van de vereniging houdt Noto Soeroto op de algemene vergadering van 22 november 1913 een rede, getiteld 'De eendracht van Indië en Nederland', die overigens geen nieuwe ideeën brengt. Opnieuw noemt hij het gevaar van de Japanse expansie, de daaruit volgende noodzaak van een militaire opleiding van de Javaan, de noodzakelijke economische impuls voor Java en, het thema van zijn verhaal, de eendracht van Nederland en Indië in het streven de Javanen tot emancipatie te brengen, te beginnen bij de

---

[1] Noto Soeroto: 'De Indische partij en de "Open brief aan de landgenooten" van dr. Tjipto Mangoenkoesoemo'. In: *Voordrachten en mededeelingen III*, p. 6. Indische Vereeniging: 's-Gravenhage 1913.
[2] Noto Soeroto: 'De Indische partij en de "Open brief aan de landgenooten" van dr. Tjipto Mangoenkoesoemo'. In: *Voordrachten en mededeelingen III*, p. 6. Indische Vereeniging: 's-Gravenhage 1913.
[3] Ibidem, p. 18.
[4] Ibidem, p. 14.

intellectuele bovenlaag. De ontwikkelingsachterstand van Java kan slechts worden ingelopen met hulp van Nederland. Hij formuleert het aldus: 'De Javanen moeten nog uit hun midden voortbrengen de steunpilaren van het volk: hun geleerden, hun kunstenaars, hun juristen, hun financiers, hun officieren, hun artsen, hun kooplieden, allen door dezelfde geestdrift bezield om den Nederlander behulpzaam te zijn in zijn taak Indië tot emancipatie te voeren.'[1] Uit het citaat blijkt hoe Noto Soeroto de Javanen de belangrijkste rol toedicht in het samenwerkingsproces met Nederland dat moet leiden naar de ontwikkeling van Indië in westerse zin. Het dubbelproces van de associatie had hij ook al eerder gepresenteerd in de tegenstelling 'stoffelijk' (het westen) en 'geestelijk' (het oosten). Nu formuleert hij het op een meer uitgewerkte wijze:

> Al moge de Jong-Indiër ten gevolge van zijn moderne opvoeding en zijn eerste geestdrift voor het gestadig veld winnen in deze tijden van de Westersche levensbeschouwing, oogenschijnlijk vereuropeaniseerd zijn, in wezen blijft hij, ondanks zichzelven, nog altijd de Oosterling in denken en voelen, als een gevolg van eeuwen lang heerschende tradities, die ook eerst pas na eeuwen een algeheelen ommekeer zullen kunnen ondergaan. De Javaan met zijn rijk gemoedsleven, zijn intensieve innerlijkheid, zijn neiging tot mysticisme en stil genieten, zijn onverstoorbare kalmte en tevredenheid met het geringe, beschikt niet over de rustelooze activiteit en de voortvarendheid van den Westerling. De meditatieve geest en het Oostersch temperament zijn in schrille tegenstelling met de nuchtere practiciteit en de koude beredeneerde natuur, die den Westerling de opperheerschappij over het grootste deel der wereld hebben bezorgd. […] Wil de Nederlander dus den status quo van Indië handhaven, dan moet hij allereerst beginnen met die groote verschillen in het diepste wezen van Oost en West goed in het oog te houden, om met des te grooter waardeering en des te ruimeren blik naar den Javaan toe te treden. […] De Javaan moet ook weder op zijn beurt de minder mooie karaktereigenschappen als daar zijn: tweedracht, gemis aan zelfgevoel, kleingeestig provincialisme, het naar den mond praten van zijn meerderen, kortom: al die eigenschappen, waardoor hij den Nederlander niet tot zich trekt, aan zichzelven zien en afleggen. […] Zoo moeten de Nederlander en de Javaan, in ieder van wie slechts onvolkomen de ideëele menschelijkheid zich weerspiegelt, elkander aanvullen en een hoogere harmonie vormen.[2]

Een mooiere beschrijving van het associatie-ideaal kan niet worden gegeven, hoewel Noto Soeroto wel iets afdingt op dit in deze tijd alom bejubelde abstracte doel. Hij beschouwt de psychologische verschillen tussen blank en bruin eigenlijk te diep en te groot om ooit een volkomen wederzijdse assimilatie te bewerkstelligen. Handhaving en waardering van de twee beschavingen zijn in zijn ogen op dit moment slechts reëel en nastrevenswaardig.[3] Ondanks dit realistische voorbehoud klinkt er na afloop van de redevoering kritiek, zij het van één persoon, Douwes Dekker. Het was te verwachten. Hij zegt dat hij gedurende de voordracht van Noto Soeroto meermalen meende een Nederlander te hebben gehoord in plaats van een Javaan.[4] Tegen Noto Soeroto's pleidooi om samenwerking te entameren tussen Indische intellectuelen en Nederlanders stelt Douwes Dekker dat deze samenwerking uitgesloten is zolang er geen politieke vrijheid voor Indië is verkregen. Noto Soeroto's antwoord is kort en duidelijk: bij

---

[1] Noto Soeroto: 'De eendracht van Indië en Nederland.' In: *Voordrachten en mededeelingen V*, 2e bundel, nr. 1, p. 24. Indische Vereeniging: 's-Gravenhage 1913.
[2] Ibidem, p. 25-26.
[3] Ibidem, p. 24-25.
[4] Ibidem, p. 32.

politieke vrijheid zullen 'de overheden van het Indische volk' ernaar streven zelfstandig, op eigen verantwoordelijkheid de aangelegenheden van het land te besturen en het inroepen van Nederlandse voorlichting en hulp zou als eigen zwakheid beschouwd worden.[1] Het zijn speldeprikken, maar het is het eerste kritische geluid op het beleid van de Indische Vereeniging.

Het werkprogram voor 1913–1914 laat weinig veranderingen zien ten opzichte van de voorgaande jaren, al spreekt Noto Soeroto van een overgangsstadium. Hiermee blijkt de weinig spectaculaire verandering te worden bedoeld van 'gezelligheidsvereeniging tot een bond van, zeker, in de eerste plaats studeerenden, maar daartevens ook een bond van toekomstige behartigers der belangen van het Indische vaderland'.[2] En ook dat jaar blijft het vergaderingbezoek achter. Het ledental daalt tot 40. Noto Soeroto stelt zich met ingang van het verenigingsjaar 1914–1915 niet meer verkiesbaar als voorzitter.

Militaire dienst

Noto Soeroto aanvaardt de consequenties van zijn pleidooi om Javanen op te nemen in het KNIL. Hij verzoekt eind december 1910 toegelaten te worden tot 'een vrijwillige verbintenis bij het reservekader' van het leger, samen met zijn broers Noto Diningrat en Gondowinoto.[3] Het zou nog tot maart 1912 duren alvorens zijn daadwerkelijke militaire opleiding tot reserve-officier (aspirant-kornet) begint. Zijn geringe lengte, het militaire stamboek vermeldt met grote precisie 1.577 meter, blijkt geen belemmering. Behalve een zwart vlekje op het voorhoofd 'als merkbaar teeken', geeft het stamboek geen verdere bijzonderheden. De rang van 'kornet' is de laagste officiersrang bij de cavalerie. Het is de equivalent van 'vaandrig' bij de andere legeronderdelen. Het regiment waarbij hij wordt ingedeeld is het 3e Regiment Huzaren, de zogenoemde 'Rode Huzaren'. Zij zijn herkenbaar aan het rode treswerk op de attila, het korte met tressen versierde huzarenbuis. Het 1e en het 3e Regiment onderscheiden zich door deze kleur van de Huzaren van het 2e en 4e Regiment dat blauwe tressen draagt.[4] Voor zijn opleiding onderbreekt Noto Soeroto zijn studie.

Hij tekent op 24 februari 1912 voor acht jaar, gerekend vanaf zijn opkomst voor de eerste oefening op 1 maart 1912. Acht jaar is de gangbare diensttijd voor een cavalerist. De eerste twee jaren zijn bedoeld voor de eerste oefening. Gedurende de resterende zes jaren is de militair met groot verlof.[5] Bij Noto Soeroto loopt het wat anders, waarschijnlijk vanwege het feit dat hij bij het reservekader dienstneemt.

Hij doorloopt zijn rangen snel. Op 21 juni is hij korporaal en ruim een maand later wachtmeester (sergeant). De rang van kornet wordt bereikt op 19 september 1912. Per 1 november gaat hij met onbepaald verlof om in het voorjaar en in de zomer van 1913 voor respectievelijk twee maanden en één maand terug te keren voor oefeningen. Op 1 december 1913 volgt dan per Koninklijk Besluit de benoeming tot Reserve Tweede Luitenant bij het korps. Uiteraard zijn er ook in 1914 oefeningen: van 1 mei tot half juni wordt hij opnieuw opgeroepen. Per 1 augustus wordt het menens. Nederland mobiliseert in verband met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en alle verloven worden ingetrokken. Noto Soeroto ontvangt een oproep om naar de kazerne terug te keren.

---

[1] Noto Soeroto: 'De eendracht van Indië en Nederland'. In: *Voordrachten en mededeelingen V*, 2e bundel, nr. 1, p. 36. Indische Vereeniging: 's-Gravenhage 1913.
[2] Ibidem, p. 64.
[3] Marine en leger 1910.
[4] Schoemaker 2006.
[5] Forbes Wels 2006.

Slot

Het begrip associatiepolitiek behoeft enige toelichting, omdat sommige schrijvers in plaats van 'associatie' het begrip 'assimilatie' gebruiken. De begrippen zijn niet scherp afgebakend. Het betekenisverschil mag in algemene zin duidelijk zijn, het gebruik in de context van de ethische politiek en hun aanhangers leidt tot verwarring, omdat schrijvers beide aanduidingen in gelijke gevallen door elkaar gebruiken. Fasseur bijvoorbeeld, rekent in het *Biografisch woordenboek* Abendanon tot een aanhanger van het associatie-ideaal en Noto Soeroto tot de assimilé's, terwijl hun idealen niet principieel verschillen.[1] De Jong en Van Miert zien in Abendanon een aanhanger van de assimilatiepolitiek, maar Van den Doel kwalificeert hem als een vertegenwoordiger van de associatiepolitiek.[2] Van Deventer constateert expliciet dat Kartini het associatiedenkbeeld vertegenwoordigt.[3]

Sommige schrijvers hanteren eigen definities. Anderen geen. In deze biografie worden Abendanon, Van Deventer, Kartini en Noto Soeroto tot de vertegenwoordigers van het associatie-ideaal gerekend. Zij streven immers niet naar volledige opname van de Nederlandse cultuur en beschaving. Integendeel, het behoud en de erkenning van de Javaanse eigenheid achten zij van grote waarde en belang, teneinde de Javaan in staat te stellen Nederland en Indië dichter tot elkaar te brengen.

In de periode 1909–1913 verdeelt Noto Soeroto zijn tijd tussen studeren, publiceren, redactiewerk en inspanningen voor de Indische Vereeniging. Vanaf 1912 komt zijn militaire dienst daarbij, maar vervalt de studie voorlopig. De combinatie van al deze activiteiten lijkt hem goed af te gaan, al moet hij een rusteloze indruk hebben gemaakt. Een zekere geldingsdrang is hem niet vreemd. Deze blijkt uit de publicatie van ruim dertig artikelen, het behalen van zijn kandidaatsexamen en het verwerven van het voorzitterschap van de Indische Vereeniging. En dit alles in vier jaar.

Zijn visie op Indië en op de relatie tussen Nederland en Indië kan in deze periode worden samengevat onder de noemers 'Javanistisch, orangistisch en associatief', waarbij hij vooral veel verwacht van de Javaanse elite. In de Indische Vereeniging, het platform van de Indische studenten in Nederland, blijkt hierover tot 1913 weinig discussie te bestaan. Als pleitbezorger van deze visie wordt Noto Soeroto vertrouwd en erkend. Zijn voortrekkersrol speelt hij met elan en overtuiging. Van de eerste kleine signalen van kritiek op de ethische politiek en het associatie-ideaal uit eigen kring heeft hij vooralsnog niets te vrezen.

---

[1] Fasseur 2003, p. 414.
[2] De Jong 1998, p. 373; Van Miert 1991, p. 145; Van den Doel 1996, p. 167.
[3] Van Deventer 1911, p. 497.